

De l'exèrcit 'nacional' a la força 'solidaria'

Un dels trets distintius dels exèrcits és el nacionalisme. En el cas espanyol, és un dels elements històricament més importants, tal i com s'expressa a la Constitució, tot i que en els darrers anys s'ha tendit a referir-s'hi amb l'eufemisme "consciència de defensa".

Les forces armades de qualsevol país democràtic de tall occidental tenen assignades una multiplicitat de funcions que persegueixen com a darrer objectiu proporcionar el que es considera un servei a la societat: garantir-ne les necessitats en defensa, les necessitats militars, usant la força si és necessari. Aquest servei, un servei públic (de moment), és l'únic motiu i raó de ser als estats democràtics de les organitzacions i institucions que incloem en els termes "forces armades".

Però aquestes tasques s'acompanyen molt sovint d'altres funcions innecessàries per a proporcionar aquest servei. Massa vegades ens trobem amb determinats valors, símbols i fins i tot tendències ideològiques presents en la cultura interna de les forces armades d'arreu. Fins a quin punt el sosteniment de valors morals, símbols, ideologies i nacionalismes ha de ser feina de les forces armades? I, són comuns a tots els països?

Si féssim l'exercici de determinar els elements que defineixen culturalment unes forces armades d'un país qualsevol del nostre entorn, segurament podríem trobar força semblances entre diferents països. Uns i altres presentarien diversos matisos però en alguns aspectes es repetirien constantment.

Un dels elements que trobaríem present seria la tradició. La tradició, que com en qualsevol altre grup social es construeix amb el pas del temps, és utilitzada pels

exèrcits que poden contemplar un passat llarg i ple de fets històrics. La legitimitat que pot donar la història a través de la tradició, l'esperit de cos que proporciona la "litúrgia" pròpia dels militars que genera la tradició, són exemples presents a la majoria de forces armades del nostre entorn.

Ètica pròpia. Un altre element important seria l'existència d'un codi ètic propi, d'aplicació exclusiva a aquells que pertanyen a unes forces armades. A banda de la legalitat vigent i de la legislació d'àmbit militar l'existència d'un cert "codi del guerrer" amb conceptes com l'honor, companyonia, etc., deriva de les experiències

bèl·liques, però persegueix en últim terme diferenciar els membres de l'estament militar de la resta de la societat.

El tercer element és l'ideològic. I la ideologia compartida de forma més àmplia pels integrants d'un es estament militar de la resta de la societat. El tercer element és l'ideològic. I la ideologia compartida de forma més àmplia pels integrants d'un es estament militar de la resta de la societat. El tercer element és l'ideològic. I la ideologia compartida de forma més àmplia pels integrants d'un es estament militar de la resta de la societat. El tercer element és l'ideològic. I la ideologia compartida de forma més àmplia pels integrants d'un es estament militar de la resta de la societat.

Imatge de l'entrada de les tropes franquistes a Barcelona, el 27 de gener de 1939, encapçalades pels generals Yagüe i Barrón. L'exèrcit rebel significativament es va autoanomenar "nacional".

però sempre existeix un element identificador basat en la pertinença nacional.

El nacionalisme és un dels elements clau en l'articulació dels valors morals dels exèrcits. I la voluntat de servei a la pàtria i l'afany de defensar-la són gairebé sempre presents en l'articulació d'aquests valors morals. Valors, però, que també poden incloure la preservació de la supremacia nacional, i la imposició dels propis trets nacionals com a extensió del nacionalisme d'estat. D'aquesta manera, el nacionalisme dels exèrcits és probablement el tret que més els fa assemblar-se i el que més els diferencia. Podríem dir que només els diferencia la bandera de la qual en fan estandard de combat, però no el fet de tenir-ne una.

Nacionalisme espanyol. A les forces armades espanyoles trobem àmpliament representats els tres elements de què parlàvem abans, sobretot el nacionalista. Des d'una perspectiva purament històrica podríem observar el paper dels militars en la defensa del nacionalisme espanyol, guerra 1936-39 inclosa. L'exèrcit llavors rebel significativament es va autoanomenar "nacional".

I durant el llarg període històric en què les forces armades interve-

nien en política, mai varen abandonar un discurs clarament polític que convertia en enemics els potencials transformadors de l'ordre social, però, sobretot, aquells que podien alterar la seva supremacia nacional, els "separatistes".

El ciment armat de la mili.

A l'estat espanyol, les forces armades han representat històricament un cert nacionalisme espanyolista per diferents vies. A banda del més evident, l'ús o l'anunci de l'ús de la força per a defensar el seu concepte de nació, han contribuït a reforçar-lo d'altres maneres.

Fins els anys 80, els símbols, la litúrgia i la tradició tenen un marcat caràcter nacionalista. L'exclusió de referències a res que no sigui l'afirmació nacional espanyola és la visualització pública d'aquest nacionalisme. Però potser més important encara és el paper que ha representat tradicionalment el servei militar obligatori, ara en procés de desaparició. La "mili", a banda de servir per imposar un sistema estricte de jerarquies, era considerada com un element de "cohesió nacional". Una cohesió que teòricament proporcionava la barreja de soldats de diferents regions, la "formació" que s'impartia als soldats de lleva sobre història, sobre articulació de l'estat, etc.

Com reconeixia Eduardo Serra, ministre de Defensa fins fa unes setmanes, en una entrevista a la revista editada pel ministeri: "Al meu parer l'educació dels joves en el principi de la cohesió nacional ha de fer-se a edats més primerenques. És veritat que les forces armades han realitzat aquesta funció, però no podem deixar només a les seves mans una tasca que ha de fer tothom (...) Tenim mecanismes molt més eficaços per transmetre als nostres joves què ha significat, què significa i què pot significar Espanya".

Es durant la dècada dels 90, i en bona part a causa del procés de transformació de les forces armades d'un model mixt a un de completament professional, que es produeix la formulació del nou cos doctrinal. El procés de professionalització necessita d'un flux constant de voluntaris que nodreixin les places de tropa, molt més gran que no pas en el model mixt vigent fins ara. Si abans de la professionalització les necessitats de reclutament eren d'uns 5.000 soldats l'any, amb el nou model professional són necessaris uns 20.000 voluntaris, tres vegades més persones.

Davant aquest problema sorgeix l'estratègia de la "consciència de defensa". El seu objectiu és res-

ROSANNA PUCHADES

VALORS DE LES FORCES ARMADES

	França	Regne Unit	Rússia	E. Espanyol	Israel	EUA	Alemanya
Reconeixement de les nacionalitats *	No	Sí	No	No	No	No	No
Intervenció de les forces armades en política (1950-1999)	Moderada	Molt baixa	Alta	Alta	Molt baixa	Baixa	Molt baixa
Eficiència en combat	Moderada	Molt alta	Baixa	Baixa	Molt alta	Alta	Alta
Pes de la tradició i valors propis als exèrcits	Alt	Alt	Alt	Alt	Molt baix	Moderat	Moderat
Desfilades amb exhibició pública de tropes de combat	Sí	No	Sí	Sí	No	No	No
Identificació de la societat amb els exèrcits	Moderada	Alta	Moderada	Molt baixa	Molt alta	Alta	Moderada

* Existència d'unitats militars nacionals en estat multinacionals (p.e., Guàrdia Escocesa al Regne Unit)

forçar els suports al nou model de forces armades per assegurar-ne la sostenibilitat política i social. Això queda bastant reflectit a la Directriu de Defensa Nacional 1/96. Aquest document marc, el més important de la política de defensa a l'estat espanyol i que és sancionat pel president del govern espanyol, estableix tres objectius polítics. El tercer objectiu era el desenvolupament de la consciència de defensa a la societat.

La consciència de defensa que es vol aconseguir, però, no serà aliena al nacionalisme. El president de la comissió de defensa del Congrés, Alejandro Muñoz-Alonso, fent balanç de la darrera legislatura, afirmava que "no hi pot haver consciència de defensa sense consciència nacional", i, per si dubtem de quina consciència nacional es tracta, afegia: "S'ha produït una erosió de la idea d'Espanya, a la qual, en el summum de l'estupidesa, se li ha arribat a negar la condició de nació".

La creació d'aquesta consciència de defensa es fomentarà des de diversos àmbits. Es tractarà de promoure entre els joves les forces armades, d'organitzar campanyes d'imatge, d'explotar mediàticament els desplegaments en missions de l'ONU o l'OTAN, de fomentar estudis i cooperacions amb universitats..., accions sota control en bona part del nou Institut Espanol de Estudios Estratégicos (IEEE).

Sota aquesta línia d'actuació, el ministeri manté convenis amb 25 universitats de l'estat (entre les quals hi ha la Universitat de Barcelona) per desenvolupar programes acadèmics. Els militars visiten escoles de primària i secundària de la xarxa educativa pública i privada, s'envien vídeos promocionals a entitats juvenils, s'organitzen associacions de militars veterans, etc. Tot un seguit d'actuacions d'acostament a la societat que l'IEEE anomena "difusió de la cultura de defensa".

Militars sense fronteres. En totes aquestes aproximacions a la societat civil, els continguts són ben diferents dels d'altres èpoques. Si

abans simplement es buscava l'adhesió als valors "nacionals", ara se'ls substitueix per altres elements amb continguts postmaterialistes com la solidaritat o les intervencions humanitàries. L'acció a l'exterior (atorze missions des del 1992 als Balcans, Amèrica del Sud, Àfrica...) és precisament l'episodi més important en la projecció de la imatge pública de les forces armades.

Aquesta projecció exterior és constantment present en les informacions sobre defensa, i s'utilitza per a encobrir problemes endèmics. Com a exemple, davant de la tràgica mort, fa unes setmanes, d'un soldat espanyol de la KFOR membre d'una unitat sanitària quan "se li va disparar l'arma que manipulava", s'afegia a TVE i altres canals de televisió uns minuts dedicats a la gran tasca que realitzaven les tropes sanitàries amb la població civil d'un país en guerra.

El nacionalisme però, hi resta subjacent en la seva cultura interna com el factor que proporciona cohesió real i sentit a la seva existència, però ara transformat i adaptat al paper intervencionista exterior dels nous exèrcits professionals. Un nacionalisme que no desapareixerà, ans el contrari. El factor limitador i de connexió amb la realitat social que imposava l'existència de la tropa de lleva en qualse-

vol dels seus aspectes, ara ha desaparegut.

Un bon exemple d'aquesta desconexió són els problemes de reclutament. L'allistament de soldats professionals està sota mínims, i això posa en evidència les xifres objectiu marcades pel mateix govern. Com reconeixia el mateix director general de reclutament en una entrevista, "això és una marató plena d'obstacles", una marató que ha acabat rebaixant fins a la precarietat les exigències en les proves físiques i el coeficient intel·lectual (de 100 ha passat a 70) i que ha concentrat les convocatòries de places per a cobrir els forats. Al Principat, el reclutament està en la banda baixa de l'estat; el 1999, a les comarques de la demarcació de Barcelona, els sol·licitants eren només 277. Al conjunt dels Països Catalans cap província superava els 500 sol·licitants.

Davant l'absència de soldats de lleva i de les nacions no dominants de l'estat en les forces professionals, és molt més probable que es desenvolupin unes actituds que reforcin el caràcter "nacional" de les forces armades. Actituds que, en el moment present, en què es va consolidant el model professional, només es podrien alterar revisant l'esquema de valors dels militars i incidint en la seva formació.

Gran sardana organitzada a Barcelona en motiu del Dia de les Forces Armades", el 30 de maig de 1981. L'exèrcit espanyol sempre ha intentat demostrar que era ben rebut per la societat, abans organitzant actes com aquest, i ara fomenant una imatge de força solidària amb objectius iguals que els de les ONG.

David Bajona